

Alles wat de Duitse taalpublicist Bastian Sick aanraakt, lijkt in goud te veranderen. Zijn taalboeken domineerden jarenlang de bestsellerlijsten. Zijn theatervoorstellingen trokken volle zalen, zijn tv-programma's over taal werden goed bekeken, en er is zelfs een gezelschapsspel waar hij zijn naam aan heeft verbonden. Hoe één man Duitsland massaal aan de taal kreeg.

Peter-Arno Coppen

Grammatica op de bühne

Het succes van het Duitse taalfenomeen Bastian Sick

Gebruik in je eerste zin de woorden *dativus* en *genitivus*, en je artikel wordt zeker door de redactie afgewezen. Zelfs in een taalblad als *Onze Taal* worden taalkundige termen met enige voorzichtigheid gehanteerd. Liefst vermijden, zeker niet te veel, en in ieder geval helder uitleggen. Nederlandse lezers hebben het niet zo op grammaticale terminologie.

In Duitsland lijkt dat anders. In 2004 bundelde een columnist van het Duitse blad *Der Spiegel*, de journalist Bastian Sick, afleveringen van zijn taalcolumn 'Zwiebelfisch' onder de titel *Der Dativ ist dem Genitiv sein Tod*. Dit boek en zijn twee vervolgdelen met dezelfde titel domineerden jarenlang de Duitse bestsellerlijsten in de categorie non-fictie. Maandenlang stonden ze op nummer één, en in totaal werden er meer dan twee miljoen exemplaren van verkocht. Er verschenen talloze herdrukken, uitgaven "in einem Band", en zelfs kwam er een "Schmuckausgabe mit Lesebändchen". En onlangs verscheen er weer een deel.

■ STADION

Vanaf 2005 tot op heden trekt de auteur ook nog eens volle zalen met een thea-

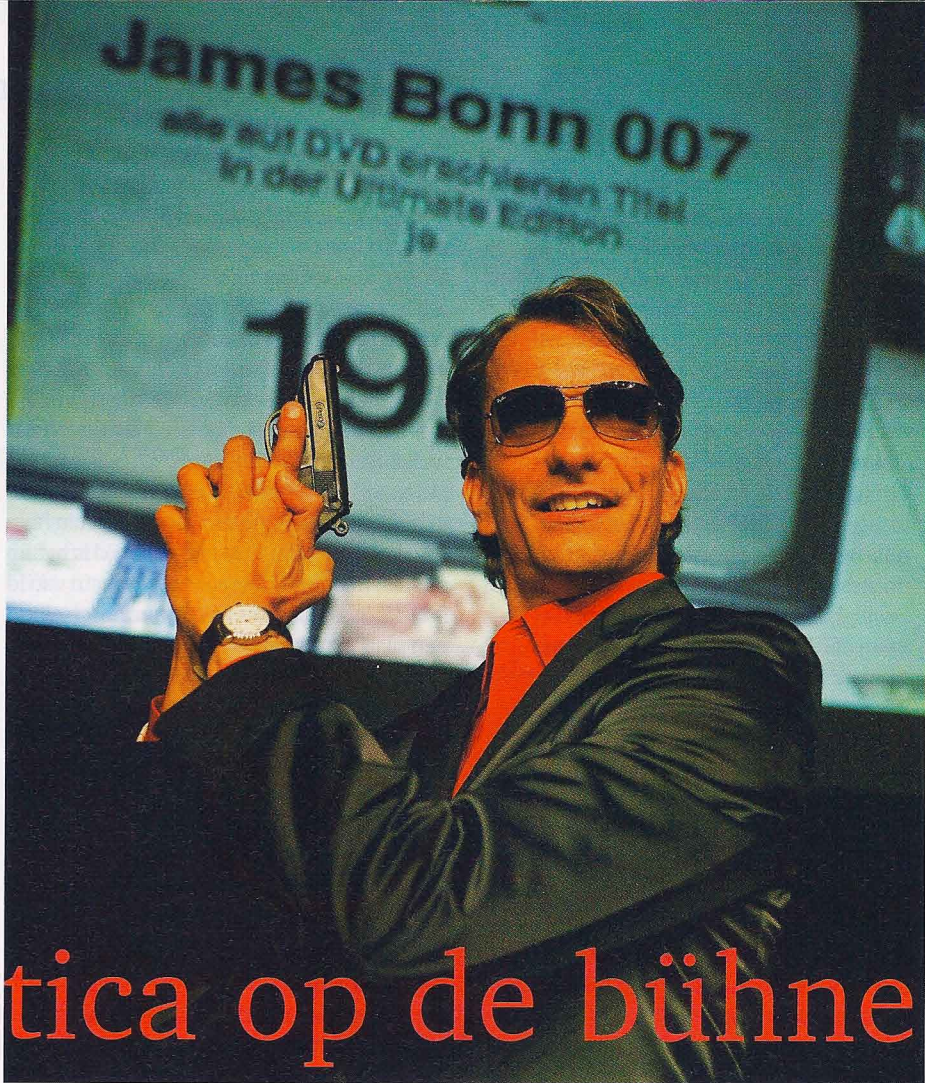
terprogramma, *Der Dativ ist dem Genitiv sein Tod, die Bastian Sick Schau*, dat al door meer dan 80.000 mensen bezocht is. De show werd eind 2008 zelfs in vier delen op de Duitse publieke televisie (WDR) uitgezonden. Tussendoor speelde hij een Keuls sportstadion vol (15.000 toeschouwers) met een heuse grammaticashow: *Die größte Deutschstunde der Welt*. Er is een dvd en een gezelschapsspel, en in sommige deelstaten zijn de boeken door de overheid verplicht gesteld op de scholen. In 2007 startte Sick een nieuwe succesreeks onder de titel *Happy Aua*.

Wat is dat voor een fenomeen? Wat staat er in die taalcolumns dat de Duitse harten sneller doet kloppen? De voorgeschiedenis biedt wat dat betreft weinig opzienbarends. Het schijnt dat de columns ontstaan zijn uit de interne e-mails die de auteur in zijn functie van corrector onder de redactieleden van het Duitse weekblad *Der Spiegel* verspreidde. Taalkritiek met humor, dat was het zo'n beetje. Maar ondanks die schoolmeesterachtige achtergrond werd Sicks column, 'der Zwiebelfisch', vrijwel meteen een succes.

■ SPEELS

Misschien lag het aan de titel: *Zwiebelfisch* is het Duitse woord voor een echte vis (de 'Alburnus alburnus', in het Nederlands de 'alver' of 'panharing'), maar het is ook een term voor een onopvallende drukfout, een lettertje dat in het verkeerde lettertype is gezet. Met die titel is meteen de toon gezet: het is allemaal speels bedoeld, en de gesignaleerde foutjes zijn misschien helemaal niet zo erg of opvallend, maar als je de puntjes op de i wilt zetten, kun je ze toch maar beter herstellen.

Ook de titel van de bundel, *Der Dativ ist dem Genitiv sein Tod*, getuigt niet meteen van een norske kijk op de verloedering van de Duitse taal. Letterlijk vertaald luidt hij 'de datief is de genitief z'n dood', en het is een voorbeeld van een taalvorm die in een van de columns ironisch bekritiseerd wordt: de ondergang van de Duitse genitiefnaamval ten gunste van een datiefconstructie. Die ontwikkeling is te vergelijken met het Nederlandse *Jan z'n boek* in plaats van *Jans boek*. De laatste vorm, de genitiefvorm, is de formele schrijftaalvorm. De andere, *Jan z'n boek*, is de wat lossere omgangstaalvorm. In het Duits zou je dan iets

krijgen als *dem Hans sein Buch*, waarbij *dem Hans* de datief is: die datief wordt nog eens de genitief z'n dood.

Toch is het niet allemaal lichtvoetigheid wat de klok slaat. De ondertitel slaat meteen een ernstiger akkoord aan: *Ein Wegweiser durch den Irrgarten der deutschen Sprache* ('een wegwijzer door de doolhof van de Duitse taal'). Het gaat dus wel degelijk om taalkritiek en taaladvies.

■ DIE OF DAS NUTELLA?

Wie alle banden van *Der Dativ ist dem Genitiv sein Tod* doorleest, vindt een bonte verzameling van onderwerpen. Zo begint de column 'Krieg der Geschlechter' ('oorlog der seksen') met een kleine sketch waarin een Duits echtpaar een beetje ruziet aan de ontbijttafel over de vraag of het nu *die Nutella* of *das Nutella* moet zijn. Ze komen er niet uit, net zomin overigens als de columnist, want na een rondgang langs verschillende merknamen – van wasmiddelen tot chocoladerepen – is de conclusie, na telefonische raadpleging van de firma Ferrero, dat het geslacht van deze merknaam "sich einer genauen Zuordnung entzieht".

Er zijn ook stukjes waarin de auteur tekeergaat tegen in zijn ogen verwerpelijke taalvormen. Dat gebeurt bijvoorbeeld in 'Stop making sense', waarin de staf wordt gebroken over het anglicisme *Das macht keinen Sinn*, dat de plaats van het correcte Duitse *Das hat keinen Sinn* of *Das ist nicht sinnvoll* zou innemen. Maar ook zuiver Duitse taalvormen kunnen op kritiek rekenen: in het stukje 'Zweifach doppelt gemoppelt' ('tweemaal dubbel gedaan') worden pleonasmen onder handen genomen: het stuk eindigt met een tabel van 54 bekende pleonasmen en hun verbeteringen. Zo kun je in plaats van *Baumallee* ('bomenlaan') beter *Allee* gebruiken ('laan') of *von Bäumen gesäumte Strasse* ('met bomen omzoomde straat'). En het pleonastische *Das kann möglich sein* ('dat kan mogelijk zijn') kan beter vervangen worden door *Das ist möglich* of *Das kann sein*.

Ten slotte biedt het intrigerende 'Von Knäppchen, Knäuschen und Knörzchen' tientallen Duitse woorden voor een broodkorstje, op basis van inzendingen van lezers. Geen geleerde verhandelingen over de 'Ersatzinfinitiv' of het 'Präpositionalobjekt', maar alledaagse Duitse taal in begrijpelijke termen uiteengezet.

■ HILARISCH MEERVOUD

Ook de op tv uitgezonden theatershow ademt die sfeer. Ongeveer de helft van

de 'show' wordt gevuld door Bastian Sick zelf, die gezeten achter zijn bureau, of losjes met een been half zittend op de voorkant van zijn bureau, een van zijn columns voorleest. In een ander onderdeel vertoont de auteur taalbloopers uit het alledaagse leven in de vorm van dia's op een projectiescherm, en hij becommentarieert die met een knipoog. Zoals een handgeschreven tekst "Trink Wasser für Hunde" die boven een waterbakje hangt (de onterechte spatie leidt tot een komische lezing), of een tweetalig bordje in een Zuid-Afrikaans hotel, waar een "Non Smoking Room" in het Duits een "nicht rauchender Raum" wordt. Of het Duitse café dat op een uithangbord adverteert met een "Happy Aua" (hardop uitspreken om te horen wat er bedoeld wordt). Het lijkt een beetje op de rubriek 'Ruggespraak' op de achterkant van *Onze Taal*, maar dan in het theater.

De andere helft van de theatershow bestaat uit sketches, die in de meeste gevallen ook uit de columns geciteerd zijn, bijvoorbeeld over het genoemde echtpaar aan de ontbijttafel, of een zakenman die met zijn secretaresse in een restaurant ten prooi valt aan een 'hilarische' verwarring rond het meervoud van leenwoorden ("Zwei Cappuccinis, bitte!").

En dan is er als uitsmijter ook nog een taalttest, in de vorm van enkele meerkeuzevragen die met handopsteken door de zaal beantwoord moeten worden. "Stimmung!"

■ ZIEK VAN SICK

Toch is er ook stevige kritiek. De Duitse taalkundigen zien het allemaal knarsestandend aan, en halen zo nu en dan venijnig uit. Zo publiceerde de taalwetenschapper André Meinunger een bundel anti-Sick-columns onder de titel *Sick of Sick?*, waarin hij de succesauteur betweterij en ondeskundigheid verwijt. Hij wijst erop dat Sick zich nu eens tolerant opstelt (zoals bij *die of das Nutella*) en dan weer streng (zoals bij *Baumallee*), zo te zien naar eigen willekeur.

Ook blijkt hij vaak stellingen te verkondigen die volslagen onzin zijn. Zo beweert Sick in zijn kritiek op *keinen Sinn machen* dat je het werkwoord *machen* alleen maar kunt gebruiken in combinatie met concrete voorwerpen ("Sinn und machen passen einfach nicht zusammen"). Dat wordt al weerlegd met het bekende Duitse *Spaß machen*. Of hij beweert dat het verdwijnen van de genitief een gevolg is van de invloed van het Engels, terwijl nota bene

in het Engels de genitief het als enige naamval overleefd heeft (*John's book*). En zo blijken de columns vol te staan met uitspraken die de toets der wetenschap niet kunnen doorstaan.

■ VERTAALBLOOPERS

Maar kritiek of geen kritiek: de zalen stromen vol, en de boeken en dvd's vinden gretig aftrek. Hoe komt dat? Is dat typisch Duits, die plotselinge passie voor lichtvoetige taalkritiek? Heeft het te maken met de val van de Muur, die met de samenvoeging van Oost- en West-Duitsland tot taalonzekerheid heeft geleid? Het kan, maar het is niet erg waarschijnlijk: de populariteit van de columns dateert van 2003, ver na de Duitse eenwording.

Wie de recente geschiedenis van taalboeken in Nederland en Groot-Brittannië bekijkt, ziet verrassende overeenkomsten. Momenteel is een van de Nederlandse bestsellers *Taal is zeg maar echt mijn ding* van Paulien Cornelisse, met columns waarin modieus taalgebruik op de hak wordt genomen. Daarvoor had je *I always get my sin* (2005), een verzameling hilarische vertaalbloopers, en *Een slipje van de sluier* (1991), een *Onze Taal*-uitgave met "vermakelijke taalkronkels". En in 1987 verscheen al de megaseller *Turbotaal* van Jan Kuitenbrouwer, die op onnavolgbare wijze het taalgebruik van de managers en de zakenwereld in de schijnwerpers zette.

In hetzelfde jaar dat de Zwiebelfisch-column startte, verscheen in Groot-Brittannië het boek *Eats, Shoots & Leaves*, van journaliste Lynne Truss, dat humoristisch begon maar zich ontpopte tot een vrij serieuze taalkritiek op het gebruik van de leestekens. Ook hiervan werden miljoenen exemplaren verkocht.

Eerder dan iets typisch Duits lijkt het dus een universeel recept voor succes: humor gecombineerd met taalkritiek. Taalfouten op een hilarische manier in de etalage zetten. Het kan natuurlijk ordinair leedvermaak zijn, maar misschien appelleert het wel aan het calvinistische gevoel dat je weliswaar plezier hebt, maar er ondertussen toch iets van opsteekt. Feit is dat het al jaren enorm populair is: lachen om fouten. ■

